

УДК 159.92:95

ПСИХІЧНА ДЕПРИВАЦІЯ ЛЮДИНИ ЯК ДЕСТРУКТИВНИЙ ПРОЦЕС ФУНКЦІОНУВАННЯ ЇЇ ПСИХІКИ

Терлецька Ю.М., к. психол. н.,
доцент кафедри педагогіки та соціального управління
Національний університет «Львівська політехніка»

У статті доводиться, що психічна депривація людини – це явище її психіки, яке не є психічним станом. За своєю сутністю психічна депривація людини є деструктивним процесом функціонування її психіки, який спричинився недорозвиненням або несформованістю чи руйнуванням певних психічних параметрів через незадоволення суб'єктом тих чи інших потреб, необхідних для його нормальної життєдіяльності та розвитку. За відображенням структурних змін у психіці психічна депривація людини є деструктивною зміною параметрів її психічних процесів, психічних властивостей та психічних утворень, що знижує процес операційно-функціональної дієздатності психіки суб'єкта, тобто якість, ефективність її функціонування відповідно до вікових норм психосоціального розвитку і норм суспільної життєдіяльності.

Ключові слова: депривація, психічна депривація, психіка, психічне, функціонування психіки, деструктивний процес.

В статье показано, что психическая депривация человека – это явление психики, которое не является психическим состоянием. По своей сути психическая депривация человека является деструктивным процессом функционирования психики, причиной которого стало недоразвитие, несформированность или разрушение определенных психических параметров из-за неудовлетворения субъектом тех или иных потребностей, необходимых для его нормальной жизнедеятельности и развития. Психическая депривация человека представляет собой деструктивное изменение параметров его психических процессов, психических свойств и психических образований, снижает процесс операционно-функциональной дееспособности психики субъекта, то есть качество, эффективность ее функционирования в соответствии с возрастными нормами психосоциального развития и нормами общественной жизнедеятельности.

Ключевые слова: депривация, психическая депривация, психика, психическое, функционирование психики, деструктивный процесс.

Terletska Yu.M. PSYCHIC DEPRIVATION OF A PERSON AS A DESTRUCTIVE PROCESS OF THE FUNCTIONING OF ITS PSYCHE

The article argues that psychic deprivation of a person is a phenomenon of its psyche, but it is not a mental state. Psychic deprivation of a person, in its essence, is a destructive process of functioning of its psyche, which was caused by underdevelopment or incompleteness or destruction of certain mental parameters because of the subject's dissatisfaction of those or other needs necessary for its normal life and development. For the reflection of structural changes in the psyche, psychic deprivation of man is a destructive change in the parameters of its mental processes, mental properties and mental formations, that reduces the process of operational and functional capacity of the psyche of the subject, that is, quality, efficiency of its functioning in accordance with the age norms of psychosocial development and norms of social life.

Key words: deprivation, psychic deprivation, psyche, psychic, functioning of the psyche, destructive process.

Постановка проблеми. Сьогодні зростає інтерес до психічної депривації людини, про яку ще років 40 тому у колишньому Радянському союзі ніхто не чув і яка з'явилася у науковому вживанні у 1984 р. Поштовхом до цього став вихід російською мовою праці «Психічна депривація в дитячому віці» чехословацьких учених Й. Лангмейєра і З. Матейчека [11]. У ній психічну депривацію тлумачать як психічний стан людини, що виник унаслідок різних несприятливих впливів, котрі трапляються в життєвих ситуаціях. Переважна більшість дослідників, для яких проблема психічної депривації стала цікавою, розв'язували

її, виходячи з результатів, отриманих вищеназваними чехословацькими вченими. Для них визначення психічної депривації людини як її психічного стану стало непорушним. Власне, під цим кутом вони розглядали її прояв і вплив на поведінку та діяльність людини. Однак, крім твердження про те, що психічна депривація людини є її психічним станом, дослідники не взялися пояснювати, на основі чого такий стан виникає. Як він представлений у психіці людини? Яким чином впливає на операційно-функціональну діяльність психіки?

На основі всебічного вивчення розуміння і тлумачення депривації та психічної де-

привації людини ми піддаємо сумніву, що вона є її психічним станом, про що також заявили і згадані вже дослідники психічної депривації – Й. Лангмейер і З. Матейчек: «У визначенні ми говоримо про «психічний стан». Ми його розуміємо не в якості чогось незмінного і постійного, однак не знаємо, як краще виразити ту актуальну душевну дійсність, котра виникає шляхом відповідного специфічного процесу (викликаного у нашому випадку стимулюючим об'єднанням) і котра є основою або внутрішньою психічною умовою відповідної специфічної поведінки (у нашому випадку – деприваційних наслідків)» [11, с. 19–20]. Отже, пошук сутності та змісту психічної депривації людини потребує подальших наукових пошуків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Здійснивши аналіз стану дослідження проблеми психічної депривації людини, ми виявили, що термін «депривація» походить від англ. *deprivation*, яке означає позбавлення, втрату чогось унаслідок недостатнього задоволення якоїсь вагової потреби. Поняття «депривація» і «психічна депривація» тривалий час були відсутніми не лише у зарубіжних і вітчизняних словниках, а й у підручниках, монографіях тощо. Однією з перших закордонних праць, у якій депривація розглядається як серйозна багатогранна психологічна проблема, є вже згадана праця Й. Лангмейера і З. Матейчека [11]. У ній дослідники вказують на існування поряд із поняттям «депривація» й інших близьких за значенням термінів, а саме: психічне голодування (*psychological starvation*), психічна недостатність (*carence mentale*), психічне виснаження (*inanitas mentis*), хворобливе виснаження (*inanitio mentis*) [11, с. 17].

Зазначимо, що, стосовно колишнього СРСР, країн пострадянського періоду, то вперше сутність цього поняття розкривається в статті «Російської педагогічної енциклопедії» за головною редакцією В. Давидова, котра вийшла друком у 1993 р. та присвячена дитячій депривації [18]. В умовах незалежної України на депривацію як психологічну проблему було звернуто увагу лише на початку XXI ст., наприклад, у психологічній енциклопедії, (автор-упорядник О. Степанов) [16, с. 18], у працях Я. Гошовського [9], А. Маслюка [14] та ін.

Для глибшого розуміння психічної депривації ми також проаналізували погляди вчених на її види. Так, до початку XXI ст. дослідники виокремлювали та описували фактично лише сенсорну, емоційну, значеннєву (когнітивну) й соціальну депривації, спираючись на дослідження Й. Ланг-

мейера і З. Матейчека, котрі виділили: 1) стимульну (сенсорну) депривацію, яка виявляється у зниженні кількості сенсорних стимулів або в їхній обмеженій мінливості й модальності; 2) депривацію значень (когнітивну) як занадто мінливу, хаотичну структуру зовнішнього світу без чіткого впорядкування та змісту, що не дає можливості розуміти, передбачати й регулювати те, що відбувається зовні; 3) депривацію емоційного ставлення (емоційну) як недостатню можливість для встановлення інтимного емоційного ставлення до якоїсь особи або розрив подібного емоційного зв'язку, якщо такий вже був створений; 4) депривацію ідентичності (соціальну), котра полягає в обмеженні можливостей для засвоєння автономної соціальної ролі [11].

Найповніше описана в психологічній літературі сенсорна депривація (від лат. *sensus* – відчуття, почуття і *deprivation* – позбавлення), котра тлумачиться як «тривале, більш або менш повне позбавлення людини сенсорних вражень, що здійснюється з експериментальною метою» [10, с. 142]. Фактично таке саме визначення дається у низці словників і в російській психологічній енциклопедії за редакцією Р. Корсіна й А. Аuerбаха [15, с. 796]. А вже в українській психологічній енциклопедії (автор-упорядник О. Степанов) розкрито сутність сенсорної депривації як «здійснюване в умовах експерименту тривале повне або часткове позбавлення людини сенсорних вражень» [16, с. 97].

Разом із сенсорною депривацією мовиться і про сенсорну ізоляцію, сенсорний голод.

Так, у Великому психологічному словнику за редакцією Б. Мещерякова і В. Зінченка поняття «сенсорна ізоляція» пояснюється таким чином: «Сенсорна ізоляція (*англ. sensory isolation*) – утримання організму в умовах виключення з його оточуючого середовища максимально великої кількості подразників». Проте уточнення цього поняття свідчить, що йдеться про сенсорну депривацію [3, с. 500].

Терміном «сенсорний голод» позначають відсутність або нестачу емоційних зв'язків [2]. До речі, у вищезгаданих джерелах йдеться про сенсорну депривацію, рідше – емоційну, і лише у кількох працях згадується соціальна й когнітивна. Інші види психічної депривації людини вчені не виділяють і не досліджують.

Таким чином, на основі аналізу зарубіжної та вітчизняної літератури, присвяченої проблемі депривації та психічної депривації, констатуємо, що сьогодні немає чіткого розуміння і тлумачення психічної деприва-

ції людини. У науці не доведено, що психічна депривація людини є її психічним станом. Не виявлено, посередництвом чого деприваційні умови відображаються у психіці людини, до яких змін у ній вони призводять. Не розкрито психічного знаряддя прояву і впливу власне психічної депривації на розвиток, поведінку та діяльність людини тощо.

Постановка завдання. Мета статті полягає у розкритті адекватної психологічної сутності та змісту психічної депривації людини.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз літературних джерел свідчить, що в науці склалися різні підходи до розуміння і тлумачення депривації (психічної депривації) людини. Проте переважна більшість дослідників розглядає її як психічний стан людини, що виникає внаслідок незадоволення потреб, беручи за основу твердження Й. Лангмейєра і З. Матейчека: «Психічна депривація є психічним станом, що виник внаслідок таких життєвих ситуацій, у яких суб'єктові не надається можливості для задоволення деяких його основних (життєвих) психічних потреб достатньою мірою й упродовж достатньо тривалого часу» [11, с. 19].

На таких позиціях стоять багато дослідників, серед яких О. Алексеєнкова [1], Я. Гошовський [9, с. 109], А. Маслюк [14], А. Ребер [17], О. Степанов [16, с. 18] та ін. Наприклад, А. Маслюк пише: «Феномен депривації ми розуміємо як психічний стан, що виникає внаслідок обмеження можливості в задоволенні основних психічних і особистісних потреб» [14, с. 63].

Проте наші дослідження свідчать: психічна депривація людини безпосередньо пов'язана з якістю функціонування її психіки і не є прямою причиною виникнення того чи іншого психічного стану суб'єкта, а це значить, що її не можна тлумачити як психічний стан.

Доведемо це.

Підкреслимо, що психічному стану особистості, його тлумаченню, розкриттю і прояву в різних умовах присвячено багато праць. Психічні стани людини стали об'єктом ґрунтовних наукових досліджень порівняно недавно (з виходом у світ у 1964 р. книги М. Левітова «Про психічні стани людини» [12]). Проте досі, незважаючи на накопичення значного емпіричного матеріалу, багато теоретичних питань феноменології психічного стану залишилися без відповіді, оскільки в науці довгий час панував дискретний підхід до психічного життя, з позицій якого психічні процеси, психічні властивості та психічні утворен-

ня особистості розглядалися окремо від психічних станів, тобто між ними не було встановлено зв'язків системно-синергетичного характеру.

Тут слід зауважити, що термін «психічні утворення» на цей час є маловживаним. Загалом про психічні утворення як рівноцінні компоненти психіки особистості говорили давно. Так, у 1981 р. російський дослідник М. Феденко, розглядаючи структуру людської психіки, вказує на те, що вона «складається з таких компонентів, як психічні процеси, властивості, стани і утворення». До психічних утворень він відносить знання, вміння, навички і звички [19, с. 9–10]. Уявлення про психічні утворення набули подальшого розвитку в працях українських дослідників, серед яких М. Варій, котрий пояснює, що «психічні утворення формуються в процесі виховання і соціалізації особистості». До їх складу автор включає мотиви, стереотипи, переконання, установки, знання, навички, вміння тощо [5, с. 241].

Розгорнуту психологічну характеристику психічного стану людини дає С. Максименко, котрий зазначає: 1) «психічні стани – психологічна характеристика особистості, що відбиває її порівняно тривалі душевні переживання»; 2) «психічний стан – поняття, що використовується для умовного виділення в психіці відносно статичних, перманентних моментів». І далі: «На відміну від поняття «психічний процес», що підкреслює динамічні моменти психіки, і поняття «психічна властивість», що вказує на тривалість проявів психіки людини, психічні стани визначаються їх закріпленістю і повторюваністю в структурі психіки людини» [13, с. 56].

Ми вважаємо, що жодний психічний стан не «закріплений» у структурі психіки як, наприклад, психічні властивості та психічні утворення людини, а його повторюваність лише в тому, що він наявний та відображає характер взаємодії психічних процесів, що перебігають у даний момент, із психічними властивостями та психічними утвореннями. В іншому разі такий психічний стан перетворюється у психічну властивість чи індивідуальну особливість.

На цьому підґрунті можна зробити висновок, що, стосовно психічних процесів, психічних властивостей і психічних утворень, психічний стан виступає відображенням їхнього інтегрованого впливу в певний період часу. Це підтверджує М. Варій, згідно з поглядами якого «психічні стани виникають під час накладання псі-енергії психічних процесів, котрі відбуваються в цей момент, на властивості та психічні утворення людини» [5, с. 241].

Отже, психічна депривація опосередковано пов'язана з психічним станом депривованої особистості. Насамперед, вона спричиняє зміну параметрів психіки особистості (психічних процесів, психічних властивостей та психічних утворень), а вже ті сукупно з іншими чинниками впливають на формування того чи іншого психічного стану людини.

Тому за тих самих деприваційних умов психічний стан особистості може бути різним. Наприклад, чернець, що присвятив себе служінню Богу й усамітнися від людей, переживає інші психічні стани, ніж злочинець, який відбуває покарання в одиночній камері.

Тоді виникає питання: чим є психічна депривація людини? Щоб відповісти на це питання, визнаємо, що психічна депривація людини є явищем її психіки, похідною від неї. Щоб розкрити сутність психічної депривації людини, насамперед необхідно розкрити зміст самої психіки та її операційно-функціональної діяльності.

Оскільки сьогодні, вивчаючи різні психічні явища, дослідники дуже рідко спираються на якусь концепцію чи модель людської психіки, а розглядають їх окремо, відірвано від неї, то ми спиратимемося на засади енергетичної концепції психіки і психічного М. Варія [4; 6; 7].

Коротко розкриємо основні положення цієї концепції.

Так, першим є положення про психічне як явище, котре «містить психоенергію будь-якої полярності та може взаємодіяти з людською психікою й іншим психічним» [7, с. 68]. Людська психіка функціонує на енергетичному рівні, тобто у вигляді псі-енергії, в котрій закладена інформація різного змісту та її значущість для суб'єкта психіки. Така психоенергія (психічне) містить дві складові частини: 1) інформаційну; 2) енергетичну. Інформаційна охоплює відомості про явища, процеси, події, наміри, установки тощо. Енергетична відображає величину (ступінь значущості змісту інформації), тобто енергетичну потужність психічного. Власне енергетична потужність (її збільшення або зменшення) залежить від того, наскільки важлива ця інформація для людини, наскільки сильно і глибоко переживає її вона та вірить в її реалізацію. Ступінь значущості відображає силу психічного, потужність його впливу на будь-яке інше психічне, а отже – на вчинки та поведінку людини.

Психічне розподіляють на внутрішнє та зовнішнє. До внутрішнього психічного належить усе, що стосується внутрішнього світу індивіда, – емоції, почуття, пережи-

вання, образи уявлень, стани, властивості, мотиви, цінності, установки, погляди, думки, стереотипи, різні психічні утворення тощо. У психіці кожне окреме зі згаданих явищ існує у вигляді мобільного пласту незалежної психоенергії. Сюди також належить ментально-психічне, тобто те, що передається індивіду від етносу й нації.

Зовнішнє психічне існує поза індивідом і містить психоенергію та впливає на його психіку. Така психоенергія може бути неоднаковою і за обсягом, і за полярністю, а стосовно впливу на поведінку й життєдіяльність людини – позитивною, нейтральною чи негативною. Водночас індивід, відтворюючи та трансформуючи зовнішнє психічне, втілює його у свої норми поведінки, принципи, емоції, почуття, звичаї, ціннісні орієнтації, соціально-психологічні установки, відносини, діяльність, творчість тощо, тобто зовнішнє психічне може перетворитися на внутрішнє психічне [7, с. 68–69].

Друге положення полягає в тому, що «за сутністю і змістом психіка людини є відносно самостійним індивідуальним хо-лографічним інформаційно-енергетичним утворенням зі своїм псі-кодом, яке утримує інформацію про минуле, теперішнє і майбутнє суб'єкта психіки, його внутрішній і зовнішній світ, а також відображає їх значущість для нього»; третє – за будовою людська психіка є багаторівневим і багатосистемним, але цілісним і самостійним утворенням, котре існує одночасно в індивідові й поза ним; четверте – за операційно-функціональними можливостями психіка людини є процесом постійної взаємодії психоенергії зовнішнього і внутрішнього та внутрішньо-внутрішнього психічного, внаслідок чого відбувається відображення минулого розвитку людства, раси, етносу й нації, роду та родини, а також зовнішнього світу; утримування й відтворення внутрішнього світу суб'єкта психіки; гармонізація й упорядкування смислів його життєдіяльності, розоб'єктивація внутрішнього психічного у зовнішнє й об'єктивація зовнішнього психічного у внутрішнє [7, с. 69–70].

П'яте положення стосується того, що знаряддям операційно-функціональних перетворень і утворень у людській психіці є псі-програми. У контексті цього М. Варій пише: «Ми вважаємо, що власне псі-програми людської психіки – це знаряддя здійснення у ній операційно-функціональних перетворень і зовнішнього, і внутрішнього психічного на основі наявного психічного, його психоенергії, її отримання, опрацювання, перетворення і передавання» [6, с. 78]. Далі автор пояснює: «Псі-про-

грама становить внутрішнє психічне, сформоване на засадах неусвідомленої або свідомої фіксованої установки зі своїм псі-кодом, що активізує інше внутрішнє чи зовнішнє психічне, відповідно до цього коду, та спрямовує його на реалізацію закладеної в ній (фіксованій установці) інформації» [6, с. 78].

Згідно з поглядами М. Варія, фіксованими установками «для свідомого (свідомий рівень) або підсвідомого (підсвідомий рівень) формування псі-програм є актуалізовані (активовані) бажання, образи уяви, мета, переконання, різні цілі, віра, сенси життєдіяльності, ідеї, нав'язливі думки, погляди, інтереси, стереотипи, звичаї, традиції, твердження, в котрі людина вірить і стійко закріпила їх у свідомості чи підсвідомості тощо» [6, с. 78].

Отже, фіксована установка, як психічне, є носієм інформації (I_n) та певної енергетичної потужності (P_n), котра відображає ступінь значущості інформації. Власне енергетична потужність (ступінь значущості інформації) активізує фіксовану установку як внутрішнє психічне, змушуючи її психоенергію впливати на інше внутрішнє психічне, активізувати його для сприйняття й перетворення інформації про те, що потрібно (хочеться) зробити (досягти). Коли в людини активізоване будь-яке психічне на певному рівні психіки, інформація про це миттєво передається на всі інші. Ці рівні людської психіки, відповідно до інформації (її змісту, псі-коду), починають функціонувати (здійснювати псі-операції), роблячи свій внесок у розвиток цього психічного явища. Активізація всякого внутрішнього психічного, а також перетворення у психіці відбуваються внаслідок здійснення в ній псі-операцій, що є процесом взаємодії різного зовнішнього та внутрішнього чи внутрішньо-внутрішнього психічного, у зв'язку з чим відбувається виявлення змісту інформації та її енергетичної потужності (ступеня значущості), їх перетворення й утворення нового психічного. Власне псі-програма починає формуватися внаслідок активізації (підвищення енергетичної потужності) фіксованої установки як внутрішнього психічного [6, с. 78–79].

Як доводить М. Варій, людська психіка функціонує на чотирьох рівнях – несвідомому, підсвідомому, свідомому і надсвідомому [7, с. 69–70]. Психоенергія, яка надходить із зовнішнього середовища, взаємодіє з наявним психічним, унаслідок чого накопичується інформація й енергетична потужність у психіці людини.

Отже, незадоволення потреб, які містяться в оточуючому середовищі як зо-

внішнє психічне, трансформується у психіку людини посередництвом змін психічних процесів, психічних властивостей і психічних утворень. Оскільки підвалинами формування і функціонування псі-програм також є психічні процеси, психічні властивості та психічні утворення, то зміна їх параметрів призводить до змін ефективності функціонування псі-програм і самої психіки.

Оскільки термін «параметри психіки» в психологічній літературі фактично не використовується, то пояснимо його сутність.

Передусім звернемося до Великого тлумачного словника сучасної української мови, щоб з'ясувати, як тлумачиться слово «параметр». Це слово має значну кількість тлумачень, у т. ч. таке: «2. спец. Величина, властива якому-небудь предмету, пристрою, явищу. 3. спец. Змінна величина, від якої залежить значення іншої змінної величини. <...> 6. перен. Критерій, показник, ознака, щодо якого (якої) здійснюється оцінювання, за яким характеризують що-небудь [8, с. 885].

Під параметрами психіки чи окремих її складових частин ми розуміємо ознаки й показники певного рівня розвитку, ступеня досконалості (якісний вимір) та інтенсивності (кількісний вимір) функціонування складників психіки (котрі відповідають критеріям, показникам та ознакам, що забезпечують якісне функціонування психіки людини відповідно до вікових психосоціальних норм), у т. ч. і власне складових частин психічних процесів (критеріям і показникам рецепції, перцепції, пам'яті, мислення, уяви, волі, емоційних процесів і станів), психічних властивостей (критеріям і показникам здібностей, темпераментальних і характерологічних властивостей, пам'ятливості, інтелектуальності та ін.), психічних утворень (критеріям і показникам знань, навичок, умінь, стереотипів, ціннісних орієнтацій, мотивів, психомоторики, мовлення, свідомості, самосвідомості тощо).

Коли параметри психіки особистості зазнають негативних змін, тобто замість розвитку відбувається його затримка і навіть регрес (наприклад, складових частин відчуття, сприймання, пам'яті, мислення, уяви, волі, емоцій, почуттів тощо), руйнуються позитивні й формуються негативні властивості, змінюється мотивація, відбувається ревізія цінностей (відкидаються попередні), в негативному напрямі змінюються складники свідомості й самосвідомості, псі-програми тощо, то змінюється й поведінка особистості, якість виконання нею професійних завдань та ін.

Наприклад, за умови соціальної ізоляції дітей у них відбувається відставання розу-

мового розвитку, не формується алгоритм соціальних дій, тому що не сформувалися адекватні їхньому віку (за якістю) психічні процеси, психічні властивості й психічні утворення, що перешкоджає створенню ефективних псі-програм життєдіяльності. У цьому разі йдеться про несформованість чи недорозвинення параметрів їхньої психіки, тобто недосконалість сприймання, операцій і форм мислення, знань, навичок, умінь із різних аспектів соціальної взаємодії, які перешкодили формуванню адекватних псі-програм розуміння й оцінювання суспільної дійсності, аналізу й синтезу, порівняння і групування соціальних явищ, визначення сутності й перебігу соціальних процесів тощо відповідно до вікових соціо-психічних норм.

Це ще раз підтверджує нашу думку, що в таких дітей достатньою мірою не формуються, не розвиваються відповідно до вікових норм складові частини психічних процесів, психічних властивостей і психічних утворень, що в цілому призводить до зниження ефективності функціонування псі-програм, всієї психіки.

Оскільки оточуюче середовище, як зовнішнє психічне, (природне, соціокультурне, духовне, емоційне та ін.) впливає на розвиток психіки людини, загалом на особистість, то відсутність впливу деяких їхніх чинників на них призводять до того, що у психіці людини просто не формуються (не розвиваються) чи формуються (розвиваються) не повністю, певною мірою, частково або викривлено деякі параметри складових частин психічних процесів, психічних властивостей та психічних утворень, що разом призводить до розвитку деструктивного процесу функціонування психіки людини.

Отже, в основі психічної депривації людини, яка виникає на підґрунті незадоволення відповідних потреб, лежить несформованість, недорозвинення, руйнування параметрів психічних процесів, психічних властивостей та психічних утворень, що призводить до зниження якості, неадекватності чи спотворення (деструкції) процесу операційно-функціональної діяльності психіки.

Таким чином, за сутністю психічна депривація людини є деструктивним процесом функціонування її психіки, який спричинився недорозвиненням або несформованістю чи руйнуванням певних психічних параметрів через незадоволення суб'єктом тих чи інших потреб, необхідних для його нормальної життєдіяльності й розвитку.

Фактично цей процес відображає порушення дієздатності психіки, під якою розуміється її активна, адекватна операцій-

но-функціональна діяльність, що відповідає віковому розвитку особистості й нормам суспільної життєдіяльності. Зниження дієздатності психіки особистості виявляється у зниженні ефективності, якості й адекватності процесу її операційно-функціональної діяльності.

За відображенням структурних змін у психіці психічна депривація людини є деструкцією параметрів її психічних процесів, психічних властивостей та психічних утворень, що знижує процес операційно-функціональної дієздатності психіки суб'єкта, тобто якість, ефективність її функціонування відповідно до вікових норм психосоціального розвитку і норм суспільної життєдіяльності.

Критеріями оцінки якості, ефективності функціонування психіки особистості є ті норми розвитку параметрів психічних процесів, психічних властивостей та психічних утворень, які забезпечують ефективність життєдіяльності суб'єкта на кожній віковій стадії його психосоціального розвитку.

За функціональним станом психіки психічна депривація людини – це застій, затримка, інертність, ригідність, загальмованість, збій чи неспроможність її психіки відповідно до вікових норм психосоціального розвитку і норм суспільної життєдіяльності адекватно виконувати операційно-функціональну діяльність.

Виходячи з поняття норми і відхилення від неї (ненормативності), психічну депривацію людини можна трактувати як ненормалізований процес функціонування її психіки, тобто такий, якого не довели до норми, не нормалізували відповідно до ознак і показників, які відображають психосоціальний розвиток, який притаманний кожній віковій стадії або відхилився від норми через деструктивні зміни параметрів психічних процесів, психічних властивостей та психічних утворень.

Власне, «ненормалізований», згідно з Великим тлумачним словником сучасної української мови, – це такий, «якого не нормалізували, не довели до норми, не підпорядкували нормі» [8, с. 768]. Самі відхилення у психіці людини від норми відбуваються внаслідок недорозвинення або несформованості чи руйнування певних параметрів складових частин психіки людини або часткової чи повної їхньої відсутності.

Причиною виникнення психічної депривації людини є зовнішні умови (зовнішні деприваційні умови), в яких вона не може задовольнити необхідні потреби, і внутрішні чинники, за яких людина добровільно відмежовується від задоволення потреб, необхідних для її розвитку й життєдіяльності,

або вимагає задоволення таких потреб, які в принципі задовольнити не можна чи можна лише за певних обставин.

На нашу думку, психічна депривація людини може мати такі рівні розвитку: дуже високий, високий, вищий за середній, середній, нижчий за середній, низький і дуже низький.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, психічна депривація людини не є її психічним станом, а є деструктивним процесом функціонування її психіки, який спричинився недорозвиненням або несформованістю чи руйнуванням певних психічних параметрів через незадоволення суб'єктом тих чи інших потреб, необхідних для його нормальної життєдіяльності й розвитку. Цей процес відображає порушення дієздатності психіки, під якою розуміється її активна, адекватна операційно-функціональна діяльність, що відповідає віковим нормам психосоціального розвитку особистості й нормам суспільної життєдіяльності. За функціональним станом психіки психічна депривація людини є застоєм, затримкою, інертністю, ригідністю, загальмованістю, збоєм чи неспроможністю її психіки відповідно до вікових норм психосоціального розвитку і норм суспільної життєдіяльності адекватно виконувати операційно-функціональну діяльність.

Подальших розвідок потребують процеси впливу зовнішнього середовища як зовнішнього психічного на недорозвинення, несформованість чи руйнування параметрів психічних процесів, психічних властивостей і психічних утворень, а також сам процес деструктивного функціонування психіки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Алексеенкова Е.Г. Личность в условиях психической депривации: учеб. пособ. СПб.: Питер, 2009. 96 с.
2. Берн Э. Игры, в которые играют люди. Психология человеческих взаимоотношений. Минск, 1992. 383 с.
3. Большой психологический словарь / за ред. Б.Г. Мещерякова. СПб.: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2007. 672 с.
4. Варій М.Й. Енергетична концепція психіки і психічного: монографія. Київ: Центр навчальної літератури, 2009. 318 с.
5. Варій М.Й. Загальна психологія: підручник. Львів. держ. ун-т безпеки життєдіяльності. Київ: Знання, 2014. 1047 с.
6. Варій М.Й. Псі-програми – знаряддя утворень і перетворень у психіці людини. Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology. 2017. V. 62. Issue 142. С. 77–81.
7. Варій М.Й. Психіка людини у психоенергетичній концепції. Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology. 2017. V. 54. Issue. 126. С. 65–71.
8. Великий тлумачний словник української мови / ред. В.Т. Бусел. К.: ВТФ «Перун», 2007. 1736 с.
9. Гошовський Я.О. Становлення образу Я в підлітків школи-інтернату в умовах депривації батьківського впливу: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. К., 1995. 177 с.
10. Краткий психологический словарь / под. общ. ред. А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского. М.: Политиздат, 1985. 431 с.
11. Лангмейер И., Матейчек З. Психическая депривация в детском возрасте. Прага: Авиценум, 1984. 334 с.
12. Левитов М.Д. О психических состояниях человека. Москва: Просвещение, 1964. 342 с.
13. Максименко С.Д. Развитие психики в онтогенезі: в 2 т. К.: Форум, 2002. Т. 1. 319 с.
14. Маслюк А.М. Особливості переживання людиною довготривалої фізіологічної депривації (на матеріалах голодоморів в Україні): дис. ... канд. псих. наук: 19.00.01. К., 2010. 231 с.
15. Психологическая энциклопедия / под. ред. Р. Корсина. СПб.: Питер, 2006. 1096 с.
16. Психологічна енциклопедія / авт.-упоряд. О.М. Степанов. Київ: «Академвидав», 2006. 424 с.
17. Ребер А. Депривация. Большой толковый психологический словарь. Москва: Вече-АСТ. 2001. Т. 1. С. 226.
18. Российская педагогическая энциклопедия: в 2 т. / за ред. В.В. Давыдова (глав. ред.) и др. Москва: БРЭ, 1993. 528 с.
19. Феденко Н.Ф. Общие вопросы военной психологии. Основы военной психологии и педагогики: учеб. пособ. Москва: Воениздат, 1981. С. 7–32.